

САНА ОЛОХ

12+

2020 сыл
От ыйын
14 күнэ
оптуорунньук
№ 50
(11705)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

оптуорунньук от ыйын 14 > сарада от ыйын 15 > чаппар от ыйын 16 > бээтинсэ от ыйын 17 > субуота от ыйын 18 > баскыһыанньа от ыйын 19 > бэнидиринньик от ыйын 20

--- НОВОСТИ УЛУСА ---

ЧУРАПЧИНСКИЙ ИТ-ЦЕНТР СТАЛ ОБЛАДАТЕЛЕМ СЕРТИФИКАТА

Чурапчинскому улусу вручен сертификат на один миллион рублей для приобретения оборудования улусному ИТ-центру и методическое обеспечение ГАУ «Технопарк «Якутия». Вчера состоялась официальная часть награждения победителей конкурсного отбора для поддержки создания развития сети ИТ-центров в муниципальных районах Якутии с участием представителей улусов, министра инноваций, цифрового развития и инфокоммуникационных технологий Анатолия Семенова, директора ГАУ «Технопарк «Якутия» Петра Габышева и директора ИТ Парка «Якутск» Александра Дауркина. Напомним, что согласно указу главы Якутии Айсена Николаева, до 2024 года в республике должны открыться 17 улусных ИТ-центров. Конкурсная комиссия выбрала семь муниципалитетов, заявки которых соответствуют всем нормам положения. Администрация Чурапчинского улуса стала одним из победителей конкурсного отбора Министерства инноваций, цифрового развития и инфокоммуникационных технологий Республики Саха (Якутия) по созданию и развитию ИТ-центров. В конце августа специалисты Чурапчинского улуса пройдут обучение в ГАУ «Технопарк «Якутия», где им и передадут оборудование.

Пресс-центр МО «Чурапчинский улус»

— ИНТЕРВЬЮ —

СИТИҢИИЛЭЭХ ҮЛЭ – ТҮМСҮҮЛЭЭХ БУОЛУУ ТҮМҮГЭ

Чурапчыбыт биир кестүүлээх, элбэх сырыылаах, дьон –сэргэ ааттырынан, «Локомотив» турар сирэ быйыл сайын санардыллан, тимир күрүөлүнэн кэнээбитэ тутта дьон харабар бырабыллар. Мин «Киин» ТОС салайааччытын Василий Иванович Пономаревы кытта санардыллыбыт сквергэ үлэ. ТОС –ка ыытыллар үлэ-хамнас туһунан кэпсэтиим.

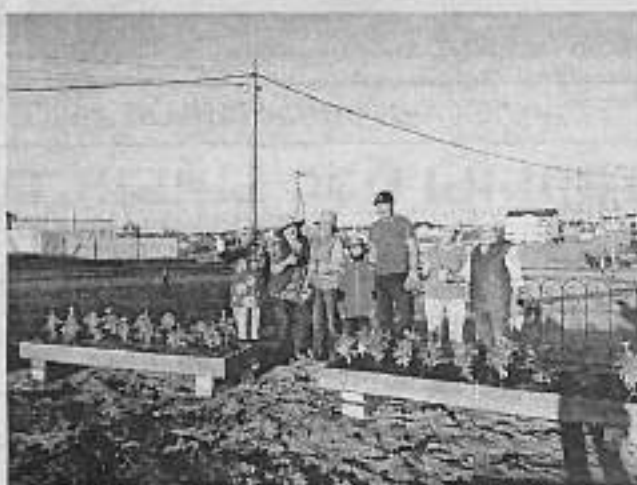
Василий Иванович, үтүө күнүнэн. Элбэх киһи локомотивпыт кэнээн, тимир күрүөлүнэн тупсабай кестүүлэммитин туһунан этэллэр. Дьэ, манна ыытыллыбыт үлэ туһунан сырдат эрэ.

Калиһни сылларга ТОС-тарга сквердэр тутуллан, стелалар оноһуллан Чурапчыбыт кестүүтүн тупсараллар, дьонго, чуолаан оболорго, эдэр ыччакка төрөөбүт, олорор түөлбөнүн киэн туттуу санаатын үөскэтэллэр. Биһиги, кыра да буоллар, «Локомотивпыттар» сыл айы сибээки опордон, сайынын түөлбөбит салайааччыта Ирина Петрова биир-бизс харчыта суох уу кутан, көрөн-истэн кэлбиһпит. Ол сылдьан түөлбө салайааччыллара түмсэ түстэрбит эрэ, наар тимир күрүөлэбит, стела туруорбут, сана ыскамыайка онорбут киһи диэн ыраланарбыт, баҕа санаа оносторбут. Онтубут син биир үптэн –харчыттан кэлэн иннэрэ.

Былырын күһүн локомотив турар турар миэстэтин кэнэтэн буор куттарбылпыт. Күрүөтүн Георгий Дьячковскай салайар «Гранит» мастарыскайа бу саас түргэнник, хаачыстыбалаахтык, тупсабайдык онордо. Кинилэргэ махтал тылларын аныыбын. Сквергэ буорун тэннээһиннэ, сибээки олордууттар түөлбө салайааччыллара, актыыбыстар үлэлээбиттэрэ. Инникитин түөлбөбитигэр олорбут, билигин олорор киэн туттар дьоммутун үйэтитэр, ТОС олорон сырдатар стела туруорар, сибээки арааһын олордор, дьон сынньанар сана ыскамыайкаларын онорторор былаанна баар. Кэлэ- бара сылдьан көрдөхкө, эдэр ыччат сөбүлээн сылдьар эбит. Бөбү-саҕы ыспаака, ыраастык туттан сылдьаллара буоллар диэн баҕа санаалаахпын.

Быйыл бэс ыйыгар ардах түспэккэ, сүрдээх кураан буолла. Онно кэтэх хаһаайыстыбалаах, обуруоттаах ыалы, сайынны уубут ситимэ эрдэ үлэлээн, улаханлык абыраата.

Кырдык, быйыл уу ситимэ ханнык да сыллардааҕар эрдэ үлэлээтэ. Руслан Дмитриевич Хюотанов мань хаһыс да сылын үлэлэтэр. Эрдэттэн алдыаммыт сирдэрин ерөмүөннээн, уу ханан тэстэ турарын барытын көрөн-истэн онорон бизэрэ. Ууну күн айы киһэ алта чаастан ыттар. Ханан тэстии

баарын, уу хайдах кэлэрин барытын ватсаабынан билсэ олорор. Кыратык хойутаабына, этэргэ дылы, соробор ватсаап «оргуя олорор». Руслан биһиги түөлбөбү олорбут, улааппыт буолан барыбытын ааҕа үчүгэйдик билэр, онон кинини кытта үлэлииргэ да үчүгэй.

Кэтэһиилээх, күүтүүлээх гааспыт турбалара кэлэн уһаайбаларбыт таһыгар сыталлар, сорох сиринэн тардыллан эрэллэр. Гаас турбатын тардытыгар ханнык тэрилтэ үлэлэнэр? Быйыл күһүн олоххо киирэр иһи диэн олохтоохтор эрэлбит улахан.

Гаас ситимин тардыыга «Строй В» хааччахаммыт эппиэтинэстээх тэрилтэ (салайааччы Лука Попов, маастар Леонид Эверстов) үлэлиир.

Онтон күһүн гаас холбонон бары сылаас дьизэлэргэ кыстыахпыт, мас тийэтэрэр, олох оттор кыһалбатын умнуохпут диэн мин эмиэ эрэллээхпин.

«Киин» ТОС –ка ыытыллар үлэ-хамнас туһунан сырдат эрэ. Дьон төһө уопастыбаннай үлэбэ кыттарый?

Чурапчы кэһилигэ ыттар былааннаах үлэтигэр барытыгар кыттабыт. Сыл айы сыл түмүгүнэн бэрт кыранан уопсай түмүккэ миэстэлэспэккэ хаалабыт. Быйыл күүстээхтик киирсэр санаалаах этибит да, карантин буолан, элбэх дьаһал тохтогуллубута. Саас Улуу Кыайыы 75 сылынан ТОС-тар икки ардыгар ыытыллар кэнсиэргэ сүрдээбин бэлэмнэммиппит, сценарий экин барыта бэлэм этэ. Хомойуох иһин, аҕыйах хонук хаалбытын кэннэ харантын биллэриллибитэ. Аҕа дойдуга Улуу сэриитигэр кыттыбыт, биһиги түөлбөбү олорбут дьоммут мессеүннэрин баннерга түһэртэрэн, биир саамай кестүүлээх сиргэ ыйаатыбыт. Ити дьон туһунан матырыйаллары хомуйа сылдьан билистэххэ, биһиги түөлбөбү хорсун буойуннар, үтүө үлэһит да дьон олорон ааспыттар эбит. Маны дириктээн үөрэппит киһи, кыаллар буоллабына, тугу эмэ бэчээттэтэн таһаартарбыт киһи диэн баҕа санаа баар. Дьининэн эттэххэ, бэйэн да билэбин, дьону түмэр эрдээххэ собус дьыала. ТОС ыттар дьаһалларыгар үксүгэр кыттар эрэ дьон кытталлар. Быйыл Гаас холбонон, кизһэ иллэнсийэн, ыытыллар дьаһалларга кыттыахтара диэн эрэнэбин. Күөрэгэй Алааһыгар саас айы О.А. Дорофеев салайан, көбүлээн манна олорор ыал ууларын бэйэлэрэ бырахтараллар. Манньык алларааттан тахсар хамсааһыннары өйөөххэ эрэ наада. Эһиһилгиттэн Күөрэгэй Алааһын үрдүнэн, Ефимов аатынан уулуссанын кириин суоллар оноһуллуохтара, элбэх субьогуньуктар ыытыллыахтара күһүн хаарбах дьизэттэн сана дьизэбэ көһөн, дьоммут үөрүүлэрэ үгүс. Өссө да сана дьизэлэр тутулла тураллар. «Сахастройгрупп» тэрилтэ (салайааччы Иван Федулов) тутууну саҕалаан, нэһилиэкпит эдэр ыччатын үлэлэтэ сылдьар. Онно уопсай дьиз олохтоохторо көһүөхтэрэ. Үлэбэр куруук көмөлөһөр, тэннэ сүүрэр-көтөр түөлбө салайааччыларыгар, ТОС актыыбыгар махталым улахан. Нэһилиэгим олохтоохторугар уйгулаах сайынны, быйаннаах хөдүһүнэ, обуруот аһа өлгөмнүк үүнүн, түмсүүлээх буолуобун, кэлэр өттүгэр бары ыттар дьаһалларга көхтөөхтүк кыттыабын.

Василий Иванович, кэпсэтиин иһин махтанабын. Ыттар уопастыбаннай үлэбэр ситиһини баҕарабын.

Кэпсэттэ Наталья ЗАХАРОВА.

Алабартан сонун

Улууспут сорох нэһиликтэригэр мусуойдар аһыллан баран, билигин сабыллан олоһоллор. Ол да буоллар, энтузиаст кыраайы үөрэтээччилэр баар буолан, бэйэлэрин өйдөрүн-санааларын ууран, кэккэ ситиһиһлэнэн үлэһиллэр.

Алабарга Егор Дмитриевич Сорокоумов көбүлээһининэн, нэһилиэк устуоруйатын мусуойа тэриллэн үлэһэбитэ иккис сылыгар барда. Оскуола мусуойун таһынан, бу нэһилиэккэ иккис мусуой буолар. Егор Дмитриевич харыс да сирин халбарыйбакка, нэһилиэгин туһугар баһылыгын кытта биир сүбэһэн, нэһилиэһини түмэн сыраласпыт үлэтэ түмүктэрдээх буолан иһэр.

Мусуой хаһаайынын сүбэһитэ, көмөлөһөөччүтэ, олоһун аргыһа, уран тарбахтаах далбар хотун Евдокия Семеновна бу курдук кэпсипэр: "Нэһилиэкпит баһылыга Ньургун Петрович Попов эргэ хонтуоратын мусуойга анаан, устун, сылааһын бэйэтэ хааччылан олоһор. Мусуойга экспонат эбиллэн иһэр. Нэһилиэкпит устуоруйатын чинчийээччилэргэ наадалаах кинигэлэри олохтоох ааптардар бэлэх омордулар, ол иһигэр Михаил Иванович Оконешников сэттэ кинигэни, уаһтосвай бырааспыт Зинаида Семеновна Пестрякова балыһа устуоруйатын түмэн оморбут матырыйаалын биэрдилэр. Дария Ивановна Лыткина ийэтэ Ульяна

Павловна туттубут тэриллэрин, турс иһиттэрин — барыта 39 устуука малы туттарда. Мусуойга көрөөччү болломтотун тардар экспонаттар ортолоругар 1952 сыллаабы билигин да үлэһир туруктаах суоруна таас, Илин энээргэ «Сыл экспоната» буолбут, силиһинэн оноһуллубут тарыһа (бурдугу кытта үүнэр сыыс от) сийдэтэ, Афанасий Васильевич Пахомов бэлэхтээбит убаһа хомуута, мас инэхэтэ, Анастасия Петровна Лыткина пианинота, о.д.а. буолаллар.

Кыайы 75 сылынан сэриигэ уонна тыылга үлэһэбиттэр, көһөрүллүү кыттыһаахтарын ааттарын үйэтитэр

сыаптан аймахтарыттан буклет оморон биэрэллэригэр көрдөспүтүтүн ылынан, оҕолоро, сизинэрэ, кийииттэрэ өйдөбүннүк буклеттары оморон аҕалан, мусуойга туттарыы саҕаланна. Бастагынан, Сидор Сидорович, Савва Саввич Поповтарга, Николай Васильевич, Татьяна Ильинична Шеломовтарга, Константин Иванович Мохначевскайга, Семен Николаевич Оконешниковка, Григорий Григорьевич Копыринна, Серафим Никифорович Баишевка аналлаах буклеттары туттардылар.

Копхуос саҕанаабы тизхиныкэни: мизлингс тааһын, сирин хорутар суһаны,

тараабы, көлө от охсорун уо.д.а. алаастартан хомуйан аҕалыыга, күрүө оморутугар ЫБМС, ОДКХ уолаттара көмөлөһөн махталбыт улахан. Ити тизхиныкэлэринэн мусуой таһыгар сквер тэрийиэхтээхпит. Онуоха Андрей Сергеевич Мохначевскай сүүрбэ халтаһыны аҕалан биэрэн, мусуой үлэһиттэрин махталларын ылыан ылла".

Маннык дыһаны атын нэһиликтэргэ холобур буолуон сөп. Улуу Кыайы 75 сылынан үйэтитиһигэ үлэ бу сыл устата салҕаныахтаах. Маннык үлэ, бастатан туран, үүнэр көлүөнэбэ анаан. Мусуойга кэлбит оҕолор өбүгэлэрин хаартыскаларын, туттубут малларын көрдөхтөрүнэ, харахтара уоттанан, астына кизин туттан, умнуллубат өйдөбүлү ингэринэн бараллара — бу буолар мусуой үлэтин түмүгэ.

Ыраахтан-чугастан кэлбит ыалдьыттарга нэһилиэк матырыйаалынай, духуобунай култууратын билсэн барар сирдэрэ мусуой эрэ буоларын бары өйдүүбүт.

Егор Дмитриевич — нэһилиэк Бочуоттаах олохтооҕо, сцена бэтэрээнэ. Өссө 1995 с. кулууп дириэктэринэн үлэһир кэмигэр, эр дьон хорун сүүрэн-көтөн тэрийбитэ.

Хамнас туһугар буолбакка, сүрэх баҕатынан оморор, түөлбөнү тупсарыыга үлэһир маннык энтузиаст дьон элбии турдуннар.

Егор Дмитриевичка айымньылаах үлэтигэр ситиһини баҕарабыт!

Варвара ПОПОВА,
РФ суруналыыстарын сойууһун
чилиэһэ.

Үүтү туттарыы бэс ыйын түмүгүнэн

Нэһиликтэр	Былаан 2020 с.	отчуоттуур ый түмүгүнэн 2020 года						тохсунньу-бэс ыйа 2020 сыл					
		бэс ыйа		(- +) туонна	в %	Закуп		былаан	факт	(- +) туонна	в %	Закуп	
		былаан	факт			2019с	2020г к 2019 с					2019 с	2020с к 2019 с
Алабар	409,79	61,94	74,811	12,87	120,8	67,779	7,03	123,90	193,97	70,07	156,56	159,13	34,84
Бахсы	383,68	57,99	73,014	15,02	125,9	79,986	-6,97	115,99	166,88	50,89	143,88	158,91	7,97
Болтоно	317,48	47,99	32,292	-15,70	67,3	38,624	-6,33	95,98	62,98	-33,00	65,61	59,67	3,30
Болугур	659,05	99,62	82,150	-17,47	82,5	75,166	6,98	199,24	184,50	-14,74	92,60	149,68	34,81
Арыылаах	307,57	46,49	48,447	1,96	104,2	47,948	0,50	92,99	116,44	23,45	125,22	95,40	21,04
Кытаанах	267,45	40,43	36,489	-3,94	90,3	41,569	-5,08	80,86	70,78	-10,08	87,53	70,43	0,35
Мугудай	484,87	73,14	68,922	-4,22	94,2	80,451	-11,53	146,28	139,55	-6,73	95,40	145,32	-5,76
Одьулуун	583,38	88,18	115,046	26,87	130,5	101,020	14,03	176,37	226,72	50,35	128,55	183,59	43,13
Соловьев	558,95	84,49	114,103	29,61	135,0	108,003	6,10	168,98	235,04	66,06	139,09	229,36	5,68
Сылан	827,20	125,03	133,534	8,50	106,8	137,105	-3,57	250,07	242,13	-7,94	96,82	232,84	9,29
Төлөй	308,78	46,67	64,120	17,45	137,4	53,439	10,68	93,35	125,71	32,36	134,67	108,65	17,06
Хадаар	402,95	60,91	83,845	22,93	137,7	83,688	0,16	121,82	148,02	26,20	121,50	143,73	4,28
Хатылы	385,66	58,29	53,959	-4,33	92,6	56,671	-2,71	116,59	118,32	1,73	101,48	119,69	-1,37
Хайахсыт	320,84	48,49	47,336	-1,15	97,6	50,531	-3,19	96,99	98,68	1,69	101,74	92,13	6,54
Хоптобо	638,87	96,56	89,593	-6,97	92,8	84,028	5,57	193,13	175,26	-17,87	90,75	144,40	30,87
Чакыр	442,86	66,94	87,335	20,39	130,5	87,651	-0,32	133,89	241,97	108,08	180,72	206,09	35,88
Чурапчы	300,62	45,59	31,426	-14,16	68,9	32,610	-1,18	91,19	63,45	-27,74	69,58	59,16	4,29
Улуус үрдүнэн	7600,00	1148,8	1236,421	87,67	107,6	1226,27	10,15	2297,62	2610,40	312,78	113,61	2358,18	252,22

УОЛ ОБОНУ ҮЛЭБЭ ҮӨРЭППИТ, ОЛОХХО БЭЛЭМНЭЭБИТ ИИТЭЭЧЧИ-УЧУУТАЛ

Гаврил Иннокентьевич Собакин, 1949 с. алтынны 30 күнүгэр Соловьев нэһилиэгэр, Мырылаба элбэх оболоох ыалга бастагы уол обонотөрөөбүтэ. Абата Иннокентий Гаврильевич колхуос биригэдьиэрэ, өрөспүүбүлүкэ, улуус рекордсмен бурдук үүнэрээччитэ, нэһилиэк бастагы уордьаннаах колхуосааба, уолун кыра эрдэбиттэн үлэбэ батыһыннара сылдьан үөрэппитэ. Гаврил обо эрдэбиттэн үлэ араас ыарахаттарын, уустуктарын тулуйарга, дылуурдаахтык үлэлииргэ үөрэммитэ, бу өбүгэ умнуллан эрэр үгэһин кэлин кини оболору үөрэтэригэр, үлэнэн иитиигэ туһаммыта. Очолорго төрөппүттэр солхуос үлэтигэр ордубат буолаллара, обо иититин барытын оскуолаба соннообут кэмнэрэ этэ. Дьэ, ол обо эрдэбиттэн үлэбэ үөрэммит дыбурун Гаврил Иннокентьевич кэлин улаатан, учуутал идэтин ылан баран, кэлэр көлүөнэ оболору, ыччаттары үлэбэ үөрэтиигэ, үлэнэн иитиигэ уурбута.

Гаврил Иннокентьевич 1974 сыллааха Саха судаарыстыбаннай университетин, физико-математическай факультетын үөрэнэн бүтэригэ, физика, математика учууталын идэтин баһылаабыта. Ол сылтан сабалаан наар төрөөбүт дойдутугар Мырылаба, Соловьев адыс кылаастаах, кэлин орто оскуолатыгар, үлэлээн пенсиябатахсыбыта. «Оскуола — үөрэнээччилэринэн», биитэр Улуу педагогтар. «Обо оскуолатын,

учууталларын үчүгэйдик ахтар, саныыр буоллабына, ол аата үөрэтии, иити үлэтэ сөпкө барбыт» — диэн этиилэрэ баар буоллабына, бу тыллар барыта Гаврил Иннокентьевичка толору анааллар.

Гаврил Иннокентьевич туһунан, кини «Обо сынньалан лаабырыгар» (Сынньалан диэн буолуо дуо, хара сарсыардаттан, кизһэ хойукка диэри үлэ да үлэ, сайыны быһа) үлэлээбит уолаттар, билигин ыал абалара, эһэлэрэ буолбут эр дьон долгуйа, махтана, кизн тутта кэпсиппириттэн биридэ биллим.

Үөһэ ахтыбыт абабыт Иннокентий Гаврильевич Собакин үлэ, тыыл бэтэрээнэ, оболорун сайын аайы окко үлэлэтэрэ — бэс ыйын бүтүүттэн, балаан ыйыгар диэри, сайыны быһа моой оттуур этибит. Мин армияба сылдьар кэммэр, кинилэри кытта абабабыт, убайдарбыт уолаттара оттоһоллоро, Собакиннар биригээдэлэрин курдук буолбуттар этэ. Туолума иһин, Харыйа хоонньун, Тьа Күөлүн, Быттаах өнүөһүн уонна механизированнай звено, оттуур биригээдэлэр хаалларбыт сирдэрин оттоон, солхуоска от бөтөтүн туттараллар эбит этэ. Дьэ, бу маньы көрө-билэ сылдьан, очолорго оскуола дириэктэрэ Кронников Николай Данилович олус сөптөөхтүк дыһаммыта, 1979 сылга Обо сынньалан лаабырын бу биригээдэ тула түмэн тэрийбитэ.

Лаабыр тэриллээбиттэн илиинэн оттуур биригээдэ этэ. Очолорго оттуур сир барыта солхуос сирэ, оболор Туолума иһиттэн сабалаан, биригээдэлэр оттообот сирдэрин оттууллара, бастаан баазата суох буолан, дьизэлэриттэн сылдьан үлэлээбиттэрэ. 1980 с. дьэ, «ЛТО» диэн ааты ылан начаалынньык, иитээччи, настаабынньык ыстааттара көрүлүбүтэ. Оболор оту илиинэн охсон, ат мунньарынан мунньан, букуллаан, наһыйлканан таһан, обуска угаайылаан тизээн кэбиһэллэрэ. Гаврил Иннокентьевич манна дьэ, барытыгар тэннэ сылдьан, көрдөрөн, батыһыннаран үлэлиирэ, начаалынньыктын диэн баран опорбот этэ. Хас биридии обосо сөп түбэһэр хотууру, кыраабылы онороро, тэннэ үлэлиир буолан оболор олорбот, кинини үтүктэр, экирэтэр этилэрэ. Элбэх буолан кизн сири биридэ охсон үөрэллэрэ-көтөллөрө, араас көрүдүйөс түгүннэр буолаллара. Оболору саастарынан көрөн былыргылыы үлэлэтэрэ — обус сизээччи, букул

түгэбэ харбааччы, от охсоочу, букуллааччы уонна кыдамаһыттар. Ол оболор бары саастарынан улаатан истэхтэрин аайы, үлэлиир көрүгүнэрэ улаатан, биччумуран иһэрэ. Лаабырга дылуурустубанан ас астыыллара, иһит сууйаллара. Биир кэмнэ лаабыр Амма унуор Кебдөккө, Килэчизк кытылыгар тэриллэн үлэли сылдьыбыта, настаабынньыгынан үлэ бэтэрээнэ, уруккута өрөспүүбүлүкэ чөмпүйүөн отчута Н.Г. Собакин үлэлээбитэ, оболор палаткаларга олороллоро, ампаары көһөрөн абалан тулпуттара. ЛТО оройуонна биллэр үлэлэх лаабыр буолбута, сыл аайы 100-тэн тахса тусуна үрдүк хаачыстыбалаах оту илиинэн оттоон солхуоска туттараллара. Оболор Амма унуор ерүһү туоруулларыгар кутталлаах этэ — биир куорлуска, икки тыыга баллат буолан, сорохтор соһуллан, харбаан туорууллара, ол иһин лаабыры көһөрөн, Туолума Төрдүгэр, Харыйа Хоонньугар, Дьэриимизий Көрдүгэнигэр тулпуттара.

ЛТО 1979-1982 ос. Субуруускай аатынан солхуос иһинэн үлэлээбитэ. Лаабыр оботун ахсаана куруук 20-тэн тахса буолара. Оскуола уолаттара үксүлэрэ үлэлээбиттэрэ. «Мындаабаайы» солхуос тэриллэбитин кэннэ, Т-16 тыраахтары биэрэн, үлэлэрэ өссө тэтимирбитэ. Туох баар хаалбыт сири барытын оттууллара, механизированнай звенолар хаалларбыт сирдэрин оттоон сэмэлэнэн ылбыттаахтар, 150 тунна оту оттоон оройуонна бастаабыттара. 1984-85 ос. лаабыр баазатын барытын, оболор үлэли-үлэли, бэйэлэрэ тутан бүтэрииттэрэ.

Бу үлэ лаабырыгар оскуола очотоосу уолаттара бары кэриэтэ үлэбэ, олоххо бэлэмнэнии оскуолатын аастыттара. Манна үлэлээбит уолаттар билигин үчүгэй дьэ кэргэн абалара, нэһилиэти тутан олорор, улууска биллэр үлэһиттэр буола үүнэн тахсыбыттара. Манна барытыгар Гаврил Иннокентьевич соботосун сылдьыбыта, оскуолаба эр дьон учууталлар, физкултуура салайааччылары баалларын үрдүнэн, сайыннары-кыһыннары сынньаммат учууталы нэһилиэк обоннотторо сөбөллөрө. Настаабынньыктарынан араас кэмнэргэ педагог үөрэбэ суох дьон — Собакин Николай Николаевич, Собакин Илья Ильич, Попов Григорий Дмитриевич, Сергеев Матвей Матвеевич, Собакин Павел Ильич, Сергеев Анатолий Антонович уо.д.а. үлэлээбиттэрэ.

Сынньаланы да Гаврил Иннокентьевич сатаан тэрийэрэ лаабыр оболорун икки тэн хамаандаба арааран, сайыны быһа күрэхтэһиннэрэрэ, кизһэ аайы футболлууллара, бастаабыт хамаандаба бириистэрэ сакалаат кэмпиэт, компуот буолара, солхуос лаабыры аһынан олус үчүгэйдик хаачыйара, декадаба убана биризмийэни ылан үөрэллэрэ. Лаабыр дэриэбинэ таһа этэ да, оболор олох дьизэлэригэр барбат этилэрэ. Солхуос лаабырга 1987 с. уот киллэрэн, сайдыы бөбө буолбуттара.

Маньы таһынан, Гаврил Иннокентьевич уолаттары булка үһүйбүтэ. Кус обото сиппитин кэнниттэн, улахан уолаттары ардах кэмигэр куска илдьэрэ, кыра уолаттар ымсырыы бөбө буолаллара үһү, хаһан улаатан барсалларын кэтэһэллэр эбит. Күһүн буоллар эрэ, куобаха бултууллара, очолорго кини «Запорожец» массыналаах, онон харах уоттуулара биир дьикти түгэн буоллаба, маассына багажниктаах онно икки прожекторы тыктарааччы олорор, маассына илин капотун ылан, онно ытааччы олорор. Маассына иһигэр толору олороллор, кэмийтэн кэмийгэр солбуйсаллар, дьэ, ити курдук, үлүһүйэн бултууллара үһү.

Гаврил Иннокентьевич хас да көлүөнэ кылааска кылаас салайааччытынан үлэлээбитэ ол эмиз туһунан кэпсээн — үөрэппит, ыгуустаабыт оболоруттан биллиилээх учууталлар, үлэһиттэр үүнэн тахсыбыттара.

Гаврил Иннокентьевич «Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна», «Соловьев нэһилиэтин социальнай-экономическай сайдыытыгар өнөкөрүн иһин» бэлиэлэринэн, элбэх Махтал суруктарынан, грамоталарынан наҕараадалаабыта. Үлэлээн кэлбит кэмнэрин, ситиһиһирин үгэһинэн кэпсиппириттэн сылдьыбат көнө сүрүннээх киһи.

Бу уустук, аныгы информация үйэтигэр, обону үлэттэн тайити буолбутугар, чуолгаан уол обону иити уустугурбут кэмигэр, бэйэлэрин кэмнэригэр олус сөптөөхтүк саната суох үлэлээн кэлбит, биир идэлээхтэрибитин санаан, обону үлэнэн иити өбүгэ улуу үгэһин умнан эрэрбитин өйдөтөр тобоостоох суруйуу буолуо дии саныыбын.

И.И. СОБАКИН,
хаһыат уопастыбаннай
кэрэспэдьиэнэ.

— ИНФОГРАФИКА —

СКАЖИ
НЕТ
НАРКОТИКАМ

МЫ
ВЫБИРАЕМ
ЖИЗНЬ

НАРКОТИКИ И ЗДОРОВЬЕ
НЕ СОВМЕСТИМЫ!

Айылбаана айылбаны хоһуйар

(поэт лирикатыгар ардах-самыыр уобараһа)

Мин бу соторутаабыта Чурапчы Арыылаабыттан төрүттээх Анна Дмитриевна Барашкова – Айылбаана „Айылба кэрэтин кэрэхсээн“ (2017 с.) диэн кинигэтин ааҕан баран эһигини, аабааччылары, кытары бэйэм санаабын үллэстиихпин баҕардым.

Аныгы үйэ сизринэн Аннаһын кини ватсапка ыыппыт хоһооннорун сөбүлэзмин, киниэхэ суруйан кинигэтин бэлэхтэтэн билсибитим. Айылбаана бэйэтэ суруйарын курдук: „Харахтаан мин көрсө иликпин Хоһооннот доһотторум “-диір дьонноруттан биір дэстэрэ буолбутум. Анна улахан дьиз кэргэн Далбар Хотуна, алта оҕо ийэтэ, элбэх сизн эбэтэ, киһи аайы эрэ бэриллэбэт “Гражданская килбиэн” наҕараада хаһаайката. Кини 1994 сылтан хоһоонноро улуус, өрөспүүбүлүкэ хаһыаттарыгар, сурунаалларыгар бэчээттэнэнэр, аабааччылар сөҕөрүлүрүн ылар буолбуттара. Этэргэ дылы, бөлүһүөк уонна профессор К.Д. Уткин -Нүһүлгэн «Айылба уонна айылгы алтыстабына, айар кут үһүктэра буолуо», - диэн эллит тылларыгар олобуран Айылбаана хоһооннорун кытта билсибитин саҕалыабыт.

Анна күн сиригэр күөх окко күөлэһийэбиттэн “Көрүлүүр көчүрүр оонньуур сааһа” отон-дэдьэн тэллэхтээх, кэрэтиэн-кэрэ айылбалаах “алаады сыттаах” Арыылаабыр ааспыта, ол да иһин Анна суруйар литературнай псевдонимын «Айылбаана» диэни таппаҕа.

Анаан - миннэн айан ыллыам
Айгыр-силик айылбабын.
Алаас сирбин көрө таппыам
Араас кэмнэ, сайын-кыһын (19 с.)

Нуучча поэзиятын пейзажнай лирикатин биллэр чинчийэччи М.Н. Эпштейн суруйарынан, үгүс поэттар айылба кэрэ көстүүтүн хоһуйалларыгар дыыл кэмнэриттэн сайыны талаглар эбит. Айылбаана эмиэ онтон туора турбат.

Кыстык бүттэ, саас ааста,
Кусту баһын хам ыстыыр,
Саламааты астанар,
Сайын кэллэ бу күнтөн.
Мутукчабыт тыллыбыт,
Дыргыл сыта тарбаабыт,
Сирбит кырса сыллыбыт,
Күөбэ көбөөн көстүбүт... (17 с.)

Дьининэн, тулалыыр алыптаах айылба уобараһын уус-уран тыл күүһүнэн айарга, аабааччыга тиздэргэ суруйар дьобурдаах эрэ киһи барыта санаамаат дьыалата. Онтон ылсар буоллабына хас биірдии поэт айылба уобараһын нөнүө киһи уустук үйүлбэтин уонна хатыламмаат изиитин бар-дьонугар итэҕэтиилээхтик тиздэргэ дьулуһар. Айылбаана бары хоһоонноро анал ааттаахтарын бэлиэтиир тоҕоостоох. Хоһоон аата айымны идиэтиин илдьэ сылдьар буоллаҕа уонна хоһоону ырытыаҕа;

өйдүүргэ улахан суолталаах “Сана күн”, “Сырдык самыыр”, “Алааспар эргийиэм”, “Сулустар”, “Сайын кэллэ”, “Үс хатын”, “Айылба дыктитлэрэ”, “Туолбут ый дьээбэтэ”, “Сардаананы туойабын”... у.д.а.

Айылбаана кэтэһиһлээх сандал саас салаллан кэлиһтэ күлүм күн сандаарыччы тыган, сирит уоту сылытан, сымнатан, айылба тиллиитин, бу кэрэ көстүүтүн көтөр-сүүрэр үһүктүүтүн, кэрэ кэм кэлэн дьон-сэргэ үөрүүтүн, дьолго тардыһытын хомойой хоһоонноругар хоһуйар:

...Күүппүт кэммит, дьэ, кэлэн,
Күөнэх көбөн күөрэйиэ.
Күммүт күүскэ сылытан,
Күөхпүт көбөөн күөгэйиэ.
Үрүччэбит сүүрдүөбэ,
Үрүлүйэн үөрдүөбэ,
Үнүгэспит үллүөбэ.
Үөппүт түүтэ көтүөбэ... (11с.)

Хас биірдии поэт төрөөбүт төрүт уус-уран тылын күүһүнэн дойдутун айылбанын хоһуйарга, айылба уобараһын нөнүө киһи уустук үйүлбэтин уонна кэрэ изиитин тиздэргэ дьулуһан айар үлэтигэр бэйэтэ эрэ сөбүлээн туттар уобарастардаах буолар.

Айылбаана бу хомурунньугар болгомтолоох аабааччы дьүүлүгэр ардах-самыыр туһунан сүүрбэччэ хоһоону киллэрбит: “Сырдык самыыр”, “Сааскы самыыр”, “Калим ардах – абырал ардах”, “Аһар ардах”, “Эмиэ былыт-эмиэ ардах” у.д.а. Бу хоһооннору ардах арахсыспат аргыстара ньирипэс этин, үөмөр былыт, хабыс тыал, элиэ көтөр, кустук кыыс да умнуллубакка уус-уран тылынан хоһуйуллаллар, ардах-самыыр уобараһын толорон биэрэллэр уонна аабааччыны тулалаан турар айылба таайтарыылаах көстүүтүтэн дьиннээх дуоһуйууну ыларыгар кыах биэрэннэр кэрэ эйгэтигэр сирдиһлэр.

Ардах тыала сирилиир,
Хатын тыалтан изэһиниир.
Ардах түһэн тирилиир,
Хатын мастан чурулуур.
Түргэн ардах курулуур,
Тэйэр тамаах бырдааттыыр,
Чабыл уута чарылыыр,
Чалбах үрдэ чалбааттыыр... (23 с.)

Айылбаана хас саха киһитэ бастагы сааскы ардаҕы хайдах курдук кэтэһэрин аабааччыга итэҕэтиилээхтик тийэр тына маннык суруйар:

Сааскы ардах — күүтэр үөрүү,
Сана күөххэ утах өрүү.
Ача тахсан тулсуо алаас,
Арыы аллар-байым хаһаас (15 с.)

Куйаас уһаан, курааннаан,
Күүтүү буолла ардахтыан...
Сурах ытан этиннээх
Самыыр кэллэ илдьиттээх (31с.)

Эрдэ туран истэбин
Элиэ кистээн чурулуур,

Эмиэ ардах кэлиэбин
Эрдэ билэн билгэлиир... (33 с.)

Кини саха дьонун олоҕор-дьаһагар уйгулаах ардах хайдах курдук суолталаабын маннык тоһоҕолуур:

Сайабаастык, сылаастык,
Санаа хоту набыллык
Сылаас уунан ибиірде,
Сиргэ илгэ ингэрдэ.
Былыт уутун сүөкээтэ,
Быйан ардах дьэ, түстэ.
Барба махтал, бу күнгэ
Бигэ эрал, үүнүүгэ. (23 с.)

Саха поэзиятыгар айылбаны тыыннаабымысты, биллэн туран, тулалыыр эйгэни уратылык ылыныыны кытта ситимнээх. Ааптар күн аайы алтыһар айылбатын, холобур, ардаҕы, самыыры кытта киһи курдук кэпсэтэр, сүбэлэһэр, ардыгар тизэтэр, ардыгар мөбүттэр. «Ыам ыйын этинэ» диэн хоһоонугар:

Сэргээтим ыам ыйын этинин,
Сонурбаан турбутум кэтэһэн,
Бүттэбэ көхсүтүн этитэн,
Бардаҕа кэһиитин мэлитэн...
Астыктык ньиргиччи эппэтэ,
Бастагы этинмит кэлэттэ,
Ардаҕа даҕаны иэппэтэ
Баар баайтан сэмсэлээн эппэтэ (35 с.)

Эбэтэр:
“Аһына утахтыыр диэччилэр”
Ардаҕы астымат эбэлэр (30 с.)

Уйгулаах ардах ааспытын кэнниттэн “көстөн аһар дыктитлэр айылбаа элбэхтэр”:
Ардаалаабыт күн көрөн
Кустук тахсан дьэргэйбит.
Алаас сыһыны күп-күөбэр
Кэлэн чугас тирэммит (23с.)

Айылбаана эпитеттэри, метафоралары, тыыннаабымыс тын көрдөрүүнү элбэхтик туттар: быйан ардах, алгыстаах ардах, сырдык самыыр, симик этин, албын былыт, үөмөр былыт, силбик былыт, ханыл тыа, аһына утахтыыр, этинмит кэлэттэ, былыт уутун сүөкээтэ,

Айылбаана бу “Сирдээби кэрэни кэрэхсээн” кинигэтин ааба олонхо хоһоонноругар биір да нууччалыы тыллары кыбыппатын, ийэ тылын дириңник билэрин, хас биірдии ийэ тылын чөмчүүк таас курдук сэргэн-харыстаан туттарын бэлиэтии, сэргии көрдүм. Анна киниэхэ төрөөбүт тыл сүмэтин инэрбит эбэтигэр, төрөппүттэригэр махтанар:

Ийэттэн төрөөбүт күммүттэн
Иһирэх тапталы истэммин,
Тылбынаан мин дьылдам биір
тыыннаах,
Куппунаан төрүт сир ситимнээх (45 с.)

Айылбаана хоһооннорун тутула үксэ

силлабо-тонической. 4-үү строканан суруллубуттар, 7-9 сүһүөхтээхтэр, ол эрэри ардыгар көнүл хоһоон да форматынан суруйар эбит. Билэрбит курдук, саха поэзиятыгар көнүл хоһоон норуот ырыаларыттан, олоххоттон силсис-мутук тардан сайдыбыта. Кини аллитерацияны, дьүүрө тыллары сааһыгыр, наардыыр дьобурун маннык хоһооннорго булуохха сөп: “Самыыр сууһан”, “Абыраны ардахтан”, “Курааны, угуту аһаран”, “Сардаананы туойабын”, “Ньээм от”, “Сардаана”, “Чуумгу киһэ”, “Этиннээх ардах”, “Калим ардах-абырал” у.д.а.

Айылбаана хоһоонноругар тыл дьүүрэллэһиитин (рифма) араастара үгүстэр. Кини ордук кэрискэ (аааа) уонна (пааралыы аааа) рифмалары кыайа-хото туттарын бэлиэтии көрдүм. Үөһэ ахтыбытым курдук, аллитерациянан суруллубут хоһооннор да аһыйаба суохтар:

Салгыһы кытта наскыйбыт,
Саба тыаҕа ый кыыспыт,
Сыннаанардыы нуктаабыт,
Сылаас киһэ нуурайбыт (31 с.)

Аара айан аартыгар
Алтан оттон саһарар,
Арыы саһыл сыһылар
Арыаллыыллар айаммар (29 с.)

Пааралыы РИФМА:
Халлааммыт буруонан бүрүллэн
Харана хойдору эбиллэн,
Ханан да биір сулус көстүбэт,
Хатаһын чолбоно сирдээбэт. (22 с.)
Эбэтэр
Сайабаастык сылаастык
Санаа хоту набыллык
Сылаас уунан ибиірде,
Сиргэ илгэ ингэрдэ. (23 с.)

Анна олоххо тардыһыта, киһиэхэ, төрөөбүт сиргэ таптала, айылбаа сыһыана, олох кэрэтин көрүүтэ, хас биірдии түгэни сыаналыыра барыта айымныларыгар арылхайдык көстөр. Бу маннык хоһооннору аахтаахха, хайдах эрэ киһи санаата чэгинэн, дууһата орто дойду олохтунан дуоһуйар, астынар.

Айылдам сирдээби кэрэтин
Айылгым кыаһынан кэрэхсиэм,
Хас күнэ ураты дыктитин
Хайдааммын ураннык мин кэпсиэм. (39с.)

Профессор В.Б. Окорокова суруйарынан, “Уобарас-хоһоон тыына. Сана дыкти уобараһы булуу, этии – бу поэт арыыһыта, уратыта”. Онон, Айылбаана айымныларыгар саамай элбэхтик атын поэттартан уратыта диэн, ардах-самыыр уобараһа биір ситим буолан дьон-сэргэ уйгулаах олоххо, дьолго, кэрэбэ тардыһытын туоһута уонна, мин санаабар, билинни литератураҕа бу уобарас сонун, сэргэх көстүү буолар.

Светлана ЕГОРОВА,
(ГАБЫШЕВА)-ТУЛУЙХААНА,
Дьокуускай.

ТҮӨКҮННЭЭНИН ЭЛБЭЭТЭ

Ис Дьыала Министэриститүбэ иһитиннэрэринэн, калинни кэмнэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин үрдүнэн мобильнай төлөпүүн уонна интэриниэт ситимин нөнүө түөкүннээһин чакчыларга үксээтэ. Ол курдук, өрөспүүбүлүкэбит үрдүнэн информационнай-телекоммуникационнай технологияны туһанан, 2020 сыл 6 ый түмүгүнэн, уопсайа, 819 буруй оноһуллубут (былырыын баччаларга 519 буруй оноһуллубут), ол эбэтэр 57,8% үрдээбит. Бу оноһуллубут буруйдартан 302 баан картатыттан уоруу (былырыын баччаларга 119 буруй оноһуллубут),

ол эбэтэр 153,7% үрдээбит, түөкүннээһин 500 буруй оноһуллубут (былырыын баччаларга 400), ол эбэтэр 29,2% үрдээбит, Чурапчы улуугар 12 буруй оноһуллубут, (былырыын баччаларга 4 буруй оноһуллубут), мантан түөкүннээһинэ 7 (былырыын 2), баан картатыттан уоруу 2 (былырыын 2).

Сайын Саха киһитигэр от үлэтин кытары ыкса сыһыаннаабынан, түөкүннэр чэпчэки сыаналаах сэлээркэни атылыһыт диэн биллэриилэри интэриниэт ситиминэн тарбаталлар. Улуус, нэһилиэк иһигэр баар WhatsApp бөлөхтөрүгэр түргэнник

тарбанан, элбэх киһини угуяллар, чэпчэки сыаналаах сэлээркэни булаары, өс киірбэх санаалаах дьон отойкоҕо олоһоллор. Бу күннэргэ кэлиэх буолан, эрдэттэн төлөбүрүн көрдөөн, баан карталарыгар көһөртөрөн баран сүтэн хаалаллар.

Хомойуох иһин, маннык түөкүннэргэ албыннатан, бу күннэргэ икки сайабылыанна Мыйдабаайы нэһилиэгиттэн киірде, хормньуларга биірдии бэйэлэриттэн 14.000 солкуобай, биір сайабылыанна Сылан нэһилиэгин Бэрэ учаастагыттан киірде, хормньута — 24.000 солкуобай.

Өйдөөн!!! Түөкүн этиитигэр киіран биіримэн, Чурапчыбыт дьон-сэргэтэ, сэргэхтээх буолун.

Арасыйытаабы ИДМ Чурапчы улуугар отделын Холуобунай ирдэбил отделениета.

Онон, 1956 сыл алтынны 1 күнүгэр Саха судаарыстыбаннай университет аһыллыгыгар өрөспүүбүлүкэбэ наука доктордара, аһылхай да буоллар, баалара улахан быһаарылаах буолбута. Кинилэртэн үрдүк үөрэх тэрилтэтин салайар итэҕэли философия наукатын доктора, профессор А.Е.Морозова сүктэрбиттэрэ элбэҕи этэр.

Авксентий Егорович университет матырыйаалынай-техникскай баазатын бөһөгөтүүгэ, научнай-педагогическай каадырдары булууга, иитиигэ уонна үөрэттэриигэ улахан болломтотун уурбута.

Кини нөҕүө сылыгар Сэбиэскэй Сојуус үрдүк үөрэбин үлэһиттэрин дэлгэссийэтин салайааччытынан ананан, Кэриэйэ Норуодунай Демократическай өрөспүүбүлүкэтигэр бара сылдьыбыта. Бу Авксентий Егорович учуонай-философ, ректор быһыытынан собуруу улахан аппаратыаттаабын туһунан бэлиэтиир. Ол курдук, өссө Москвага үөрэнэ сылдьан, партия Киин Кэмитиэтин соруудабынан философия тирээн турар болпуруостарыгар Татарстанга, Воронеж, Пермь уобаластарыгар, Москвага Лихачев аатынан собуокка лиэксийэлэри аабыталаабыта.

Философия наукатын хандьыдаата, доцент Ким Дмитриевич Дьяковскай кэпсээбиттээх: «Кини бөлүһөк, киһи да быһыытынан дын сахалыы куттаах-сүрдээх сиртэн-уоттан, дьонтон-сэргэттэн — Тааттаттан төрөөн-үөскээн, бу дойду үгэһин, сизирин-туомун, тылын-өһүн, куттууратын утумнаан, ону сүрүбэр-быарыгар, өйүгэр-санаатыгар, айылгытыгар-уйулбатыгар инэрэн үүммүтэ, сайдыбыта. Дьэ, ол иһин кинини дын саналыы куттаах, өйдөөх-санаалаах киһи диибин». Ким Дмитриевич мындырдык бэлиэтиирин курдук, Авксентий Егорович мутугунан бырабар үйэтин тухары, 1934 сылтан 1993 сылга диэри, философияны үөрөппүтэ. Лиэксийэтин лоп-бааччы, сен куоһаһынан, биһир да тылы сыһа-халты туттубакка, эргитэн-урбатан уустугурдубакка, устудьуон эбэтэр тыа сиригэр олорооччулар, истээччилэр өйдүүр тына аабыра. Дьиннээх олохтон ажалтыыр холобурдара өйдүүргэ чугас, итэҕэтиилээх буолаллара. Үөрэнэ сырыттахпытына, устудьуоннарда классиктар айымньыларын аабын, үөрэтин, туһата эргийэн кэлэ туруо диэрэ. Ордук кинилэр суруйар стиллэрэ, толкуйдуур уратылары, этиини онгорор маастарыстыбалара, тылы туттар ньымалара, уобарастара, эстетикалара — бу кыһыл көмүскэ тэннээх кылаат буоларын бэлиэтиирэ. Авксентий Егорович култуураны, ордук дьон-сэргэ бэйэ-бэйэлэригэр

САХА ФИЛОСОФИЯБА ОСКУОЛАТЫН ТӨРҮТТЭЭБИТЭ

Саха философияба оскуолатын төрүттээччи, философия наукатын доктора, профессор Авксентий Егорович Мординов (23.02.1910-01.11.1993) саха национальнай интеллигенциятын кырдыаас көлүөнэтин чабылхай бэрэстэбиитэлэ, национальнай болпуруос теориятыгар бөдөн исписэлиис быһыытынан чугас-ыраах кизэник сурабырар. Саха сирин суруналыыстарын Сојуустарын уонунан сылларга энкилэ суох салайбыт, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын үтүөлээх үлэһитэ И.В.Борисов бэлиэтээбиттээх: «Саха сиригэр, нэһилиэннэ кизэ аранатыгар Авксентий Егорович курдук дириг ытыктабылынан туһаммыт киһи бэрт сэдэх буолуо». Ол да иһин буолуо, кырабы хаһыаччыт таба тайанан, салгыы сэхэргиир: «Авксентий Егорович дьонно биһир тэнник сыһыаннаһара, улаатымсыһар дизин билбэтэ. Мэлдьи тугу эрэ толкуйдуу сылдьар курдуга, онон мээһэ мэхэйдээммэххэ диэх курдук санаан, туораттан соччо чугаһаабат этилэр. Дьининэн, бэртээхэй кэпсээнньит, арааһы барытын билэрэ, өйдүүрэ. Дьону кытта бэрт үчүгэйдик кэпсэтэрэ, сэхэргэһэрэ. Саха кырдыаһаһын быһыытынан хаадылаһарын эмиэ сөбүлүүрэ». Иван Васильевич этэрин курдук, Авксентий Егорович тыла-өһө лоп-бааччыта, ханнык баҕарар философия уустук болпуруостарын судургу, өйдөнүмтүө тылларынан быһааран биэрэрэ.

сыһыаннаһар култуураларын өрө тутара. Бэйэтэ көрдөххө, куруук толкуйдуу сылдьар, өссө тонкуруун курдук эрэри, дьининэн наһаа элэккэй, эйбэс, сымнаҕас майгылааба, үлэтигэр, кэллээһини эргэр, үөрэтэр устудьуоннарыгар олус демократичнай этэ. Эдэр ыңчаты, үүнэр көлүөнэни иитиигэ-үөрэтиигэ ураты болломтотун, кыһамныытын уурара. Кини «Иити дизин өйдөтүү эрэ буолбатах, ону ааһан үөрэнэн хаалыы, үөрүйэх үгэс. Киһи кийиттэн иитиллэр уонна атын кийини иитэр», — дизин этэрэ. Манна таарыйа аһыннаахха, педагогика доктора Егор Петрович Жирков олоххо киллэрбит национальнай оскуола концепциятын сөбүлээбитэ, истинник өйөөбүтэ. Концепция олоххо бигэтик киирдэһинэ, туһата эргиччи элбэх буолуохтаабын тустарынан «Чолбон» сурунаалга ыстатыйалары бэчээттэппитин учууталлар, биһир идэлээхтэрэ бэркэ сэнээрбиттэрэ.

Авксентий Егорович «Сахаларга философскай санаа үөскээһинэ» — дизин дириг ис хоһоонноох, кизэ далааһыннаах, курдары куоһуулаах үлэни «Хотугу сулус» сурунаалга 1982 сыллаахха үс нүөмэргэ бэчээттэппитэ. Бу — саха философиятын чинчийээччилэргэ тугунан даҕаны сыаналамат, уһулччулаах үлэ.

Манна философия дизин тугуй? «Философия дизин — баары барытын (бытиены), аан дойдуну анаарыы, нууччалыы этгэххэ, мировоззрение буолар. Философия баар барыта туобун, кини ис дьынын ырытыы, өйдөөһүн, түөһүү буолар» дизин бу үлэтигэр суруйар. Салгыы «теория» дизин нууччалыы тылы «түөһүү» дизин сахалыы тылбээстээбит.

А.Е.Мординов суруйар: «Үтүө куһаҕаны, сырдык харананы кыайахтаах, норуот, киһи-аймах дьолун-соргутун иһин охсуһууга төһө даҕаны күчүмэйдэри көрсүбүтүн иһин, өрөгөйдүөх тустаах дизин олонхо сүрүн идийэтэ — дириг философскай идийэ». Манна бэлиэтэнэрин курдук, олонхо аан дойдуну, баары барытын, үс дойдуну түгэйттэн түөрэ көрөн, ойуулуур эбит буоллабына, дьүкээбил үнүкүүлүүр халлаанын анныгар хоту сиргэ олорор үс саха тулалыыр айылҕаны, айылҕа уонна киһи хардарыта сыһыаннарын бэркэ дизин билэрин саарбахтыыр сатаммат.

Саха тылын-өһүн барба баайынан, саныыр санаатынан, өйдүүр өйүнэн айыллыбыт өйдөбүллэри философиянан аабыахха сөп.

Авксентий Егорович суруйбут: «Саха тыла кийини соһутар баайын, уһун-имигэһин ким барыта билэр. Бэл, аналлаах философскай өйдөбүллэри дьиннээх саха тылыгар соччо эрэдэммэккэ, тылбаастаахха сөп. Бытиэ-олох, баар барыта, сознание-өй-санаа, мышление-санааһын, понятие-өйдөбүл, сущность-ис-дьин, явление-көстүү, действительность-дьиннээх, истина-дьин кырдык, абсолютная истина-мунутуур дьин кырдык, количество-төһөтө, качество-туоса, переход-кубулуйуу, причина-төрүүт, повод-сылтаах, необходимость-күһэлэн, свобода-көһүл, время-кэм, пространство-куйаар уода. Ити холбурдартан көрдөххө, анал философскай өйдөбүллэр сахаларга былыргы үйэтээбиттэн бааллар эбит. Тыл төһө баайа, ис хоһоонун диригэ, уус-урана норуот өйө-санаата духуобунай култуурата төһө сайдыбытын көрдөрөр». Онон, уһулччулаах бөлүһөк этэринин, үс саха былыр-былыргыттан быһыллыга диэри үрдүк култууралаах норуот быһыытынан биллэх, сыаналаныах, ытыктаныах тустаах. Ол да иһин тыйыс тымныы кыһыннары, өнүрүк куйаастары, уот курааннары, айылҕа ааннаабыт алдьархайдарын туос ама, этэннэ туораан, күн бүгүнгэ диэри кэллэхпит.

Биһрдэ Авксентий Егорович Ытык Күөлгэ ыһыах аһыллыгыгар: «Оробуочай — революционер Петр Алексеев аатын сүгэр Таатта оройуонун үлэһит дьонун самаан сайын кэлиитинэн, туоһа ыһааһынан эбэрдэ тыл эппитин», оччолорго Таатта аата ахтыллыбат да эрдэһинэ, этэр этгэһинэ, тыл-өс барба баайын сөбө санаабыттаабым.

Устудьуоннар ыйытыларыгар профессор куруук болломтолоох буолара уонна киһи эрэ өйүгэр-санаатыгар дебоһнүк тийимтиэ, ол эрэри умнуллубат бэлиэ тыллары эппитин бэлиэтэнэн хаалбыт эбиппин. Биһиги, сахалар, итиэнэ хотугу норуоттарбыт Арасыйыа дьоно буолбуппут ыраатта. Ол иһин Саха сирин Конституциятыгар суверенитеттэп. Российскай Федерация иһинэн буолар дизин чуолкай этиллэн турар. Ону арааһаары гыналлар дизин соруйан балыйаллар. Өрөспүүбүлүкэлэр суверенитеттара баар буолуута Российскай Федерацияга эмиэ наадалаах. Тоҕо диер буоллаахха, бастакытынан, суверенитет суох буоллабына,

норуоттар тэн буолуулары суох буолар. Иккиннэн, тэн быраап суох буоллабына, дьиннээх добордохуу суох буолар. Үсүнүнэн, добордохуу суох буоллабына, дьиннээх биһир үлэлээһин кыаллыбат. Төрдүһүнэн, норуоттар биһиргэ үлэлээһиннэрэ суох буоллабына, Федерация бөһөгөөбөт.

Авксентий Егорович бэйэтин үйэтин чабылхай кийитэ. Кини саха философияба оскуолатын төрүттээбитэ. Саха сиригэр марксизм-ленинизм теорията тарҕанытыгар, сайдыытыгар уонна национальнай болпуруос чинник эргиччи итэҕэтиилээхтик быһаарыллыытыгар олобун анаабыта. Ол курдук, уһулччулаах бөлүһөк оскуолатыгар аһыллыбыт Диссертация Сүбэтигэр философия 10 доктора, 45 хандьыдаата буолар научнай үлэлэрин ситиһиилээхтик көмүскээбиттэрэ. Диссертация Сүбэтин Авксентий Егорович үөрэнээччитэ, философия доктора, профессор, академик Анатолий Георгиевич Новиков кылбардык салайбыта. Ол Диссертация Сүбэтигэр Тааттаттан бастакынан философияба кандидатскай үлэтин көмүскээбит Василий Васильевич Винокуров научнай салайааччыта А.Е.Мординов этэ. Таатта быһааннаах сириттэн философияба Моргий Николаевич Борисов, Валентин Степанович Луковцев, юриспруденцияба Михаил Михайлович Федоров — доктор философияба Василий Васильевич Винокуров, Акулина Серафимовна Попова, Анатолий Дмитриевич Бравин, Егор Гаврильевич Винокуров — хандьыдаат учуонай истиэлэннэрин ылбыттара.

Уһулччулаах бөлүһөк, саха философияба оскуолатын төрүттээччи Авксентий Егорович Мординов олобун бүтүннүүтүн төрөөбүт норуоттар анаабыта: төрүт култууратын, тылын-өһүн өрө туттута; дьонун-сэргэтин патриотизм, интернационализм уонна норуоттар добордохууларын тыһыгар ииппитэ; эдэр ыңчаты, үүнэр көлүөнэни философияны, науканы уонна тизхиньикэни баһылыырга үөрөппүтэ, ыһырбыта. Кини уопастыбаннай диэйэтэл, учуонай, бөлүһөк педагог, пропагандист, эрдээктэр, тылбаасчыт, суруналыыс, араатар, салайааччы, тэрийээччи, научнай каадырдары бэлэмнээччи, эдэр ыңчат наастаабынныга, амарах аҕа, эйбэс эһэ быһыытынан үйэттэн үйэбэ үйэттиһэ. Оччобор философияба Авксентий Егорович Мординов кырдыга дизин сана өйдөбүл бигэтик олохсуйуоҕа, ол кини мутугунан бырабар мунур олобун усталаах-туоратыгар бэйэтин көмүстээбэр күндү кырдыга кыайтарбат күүстээбэр бигэтик эрэнэн, кырдыкка эрэ олобуран, кыларыан турар кырдык иһин кырдыктаахтык, тулхадыйбат бэриниилээхтик үлэлээбитэ, охсустута.

Егор Гаврильевич ВИНУКОВ,
философия наукатын хандьыдаата, доцент, Норуоттар икки ардыларынааҕы Наукалар Академияларын академига, Арасыйыа философияба уопастыбатын чилиэнэ, РФ уонна СӨ суруналыыстарын Сојууһун чилиэнэ.

Рубль
плюсЧ. Чуралча
ТД «Четыре сезона», ул. Ленина, д. 42, 2 эт.

Телефон горячей линии

8(800)775-04-00

www.aeb-mfk.ru

@rublplus

СУММА ЗАЙМА ПО ПЕРВОМУ ЗАЙМУ
50 000 Р 24 МЕСЯЦЕВ 36,5% ГОДОВЫЙ«СЕНСКОЕ»
НЕ ЗА ГОРАМИ, ПОРА НА СЕНСКОЕВЫДЕЛЕНА ПОЛИЦИЯ НА ОБЪЕКТАХ ОХРАНЫ И БЕЗОПАСНОСТИ
НА ТЕРРИТОРИИ ПО СЛЕДОВАНИЮ ОТ 10 ДО 150000 РУБЛЕЙ ЗАКАЗЧИКАМ
ОБЪЕКТЫ ОБЪЕДИНЕНА В СЕТЕВЫЙ РАБОТЫ НА СТРАХОВЫЕ
ПРЕДЛАГАЮТ РАБОТУ НА ОБЪЕКТАХ ОХРАНЫ И БЕЗОПАСНОСТИ
ВЫПОЛНЕНИЕ РАБОТ ПО ОХРАНЕ И БЕЗОПАСНОСТИ
ОБЪЕКТОВ НА ТЕРРИТОРИИ ПО СЛЕДОВАНИЮ ОТ 10 ДО 150000 РУБЛЕЙАрыылаах нэһилиэтин олохтооһо, үлэ бэтэрээнэ
АНДРОСОВА Татьяна Васильевнауһуннук, ыараханньык ыалдьан бу дьыл, от ыйын 13 күнүгэр
олохтон туораабытын билэр дьонугар дириинник курутууан туран
иһитиннэрбит.

Оболоро, сизэнэрэ, аймахтара.

Кутурбаннарын тизрэллэр:

- Арыылаах нэһилиэтин олохтооһо, үлэ бэтэрээнэ Андросова
Татьяна Васильевна ыараханньык ыалдьан олохтон туораабытынан,
оболоругар Роман Егоровичка, Елена Егоровнаба, Татьяна
Егоровнаба, кийиитигэр, күтүөтүгэр, сизэнэригэр, бары чугас
аймахтарыгар Арыылаах нэһилиэтин дьаһалтата, бэтэрээннэрин
сэбиэтэ, "Биһик" уһууаан кэлэктиибэ.

Күн күбэй ийэлэрэ, эбэлэрэ

СЛЕПЦОВА Христина Михайловна

соһумардык ыалдьан олохтон туораабытынан, ытыктыыр биригэ
үөрэммит табаарыспытыгар Николай Филиппович Слепцова уонна
кини оболоругар, сизэнэригэр дирик кутурбаннамытын тизирдэбит.Сылан орто оскуолатын 1966 с.биригэ үөрэнэн бүтүрбит
табаарыстара.Күндү ийэбит, эбэм, балтыбыт, адыийбит, Саха Өрөспүүбүлүкэтин
үлэлээх буолуу киинин Бочуоттаах үлэһитэ, "Чурапчы улуһун
экономикатын сайдыытыгар кылаатын иһин" болгоз хайаайына, үлэ
бэтэрээнэ

МАКСИМОВА Прасковья Дмитриевна

бу дьыл, от ыйын 12 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон
туораабытын дириинник курутууан туран иһитиннэрбит.

Кыргыттар, күтүөтэ, сизэ, биригэ төрөөбүттэрэ.

Кутурбаннарын тизрэллэр:

- Таптааллаах балтылара Максимова Прасковья Дмитриевна
ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, дьүөгэлэригэр,
адыийдэригэр Мария Дмитриевна Макароваба, Христина Дмитриевна
Михайловаба Болтоноттон дьүөгэлэрэ.Таптааллаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, сэрри
кытыылаабын огдообото

ВАСИЛЬЕВА Ульяна Егоровна

уһуннук ыараханньык ыалдьан, бу дьыл, от ыйын 12 күнүгэр, 95
сааһыгар олохтон туораабытын аймахтарыгар, билэр дьонугар
дириинник курутууан туран иһитиннэрбит.

Оболоро, кийииттэрэ, күтүөтэ, сизэнэрэ, хос сизэнэрэ.

Кутурбаннарын тизрэллэр:

- Соловьев нэһилиэтин ытык олохтооһо, Аба дойдуга Улуу сэриитин
огдообото, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, элбэх оҕо таптааллаах ийэтэ, эбэтэ,
хос эбэтэ Васильева Ульяна Егоровна олохтон туораабытынан,
кыргыттарыгар Валентина Дмитриевнаба, Розалия Дмитриевнаба,
Людмила Дмитриевнаба, уолугар Виктор Дмитриевичка, күтүөтүгэр,
чугас аймахтарыгар, сизэнэригэр Соловьев нэһилиэтин дьаһалтата,
кырдыабаастарын субэтэ.- Соловьев нэһилиэтин олохтооһо, таптааллаах ийэлэрэ,
эбэлэрэ, хос эбэлэрэ Васильева Ульяна Егоровна ыалдьан олохтон
туораабытынан, кыһыгар Валентина Дмитриевнаба, күтүөтүгэр Иван
Антоновичка, кыргыттарыгар, уолугар уонна бары чугас аймахтарыгар
Чурапчыттан Дария, Василий Половтар.- Соловьев нэһилиэтин олохтооһо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, сэрри
кытыылаабын огдообото Васильева Ульяна Егоровна олохтон
туораабытынан, киини оболоругар Викторга, Розаба, Ваяба, Милаба,
күтүөтүгэр Ваяба, киинилэр оболоругар, сизэнэригэр, хос сизэнэригэр,
бары аймахтарыгар, Мырылаттан, Одьулуунтан, Чурапчыттан
Кривошапкиннар.- Күндүтүк саныыр, ытыктыыр адыийдэрэ Васильева Ульяна
Егоровна уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан,
оболоругар, күтүөтүгэр, сизэнэригэр, хос сизэнэригэр балта
Александра Егоровна оболоро – бары Дьөгүөрэлтэр, быраата Иван
Егорович оболоро – бары Дорогуунаптар дьиз кэргэттэрэ.Ген. дириектор – Н.М. СТРУЧКОВА,
Кылаабынай эрааэктэр – Л.В. ГОРОХОВА,
Эксплуатация сааһыттар, суруу отдела –
Л.Н. ЗАХАРОВА,
Корреспондент – С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ
Таначчы – Л.К. ПОПОВА,
Бэһээттигэр – Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.Тэрийэн таһаараччылар: ОЭ Ырабылгылыытыба,
Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Саха-Олох" Сударыстыканын
аппонанай таргитин "Сага олох" хаһыат
эрааэктэригэр.
677000, Дьуокуй к., Ордоникова ул. 31, 124 каб.
телефон: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhaecho@yandex.ru,
Российский Федерация Россия Федерация ОЭ сааһыттар
2020 с. бэһээттигэр 3 күнүгэр регистрациялыыт нумеро
– ПИ №ТУ14-00558.

--- ГИБДД ИЗВЕЩАЕТ ---

Будут привлечены к административной
ответственности

По улицам с. Чурапча и в других селах Чурапчинского района тоже, ез-дят водители на мотоциклах, не имеющие права управления данным транспортным средством. Необходимо в целях профилактики правонарушений со стороны несовершеннолетних мотоциклистов активно участвовать в выявлении тех несовершеннолетних, которые управляют транспортными средствами, в том числе и мотоциклами без специального права на управлении транспортным средством.

Между тем, статистика ДТП свидетельствует, что родители порой сами подталкивают вольно или невольно - детей к нарушениям, которые приводят к детскому дорожно-транспортному травматизму. Прежде всего, здесь следует отметить родителей, которые приобретают детям мотоциклы, заведомо зная, что их ребенок не имеет права на управление транспортным средством или еще не достиг возраста допуска к управлению транспортным средством. Необходимо, чтобы каждый взрослый и несовершеннолетний знал, что, если например, родитель допустил к вождению транспортного средства (автомашины, мотоцикла) своего несовершеннолетнего ребенка без права управления транспортным средством, то к нему будет наложен административный штраф в размере 30 тысяч рублей. Или если водитель допустил перевозку детей без специальных удерживающих устройств, то также он будет привлечен к административной ответственности (штраф 3 тысячи рублей). Так же они обязаны знать, что согласно части 1 статьи 2.3. Кодекса об административных правонарушениях (далее КоАП РФ): административной ответственности подлежит лицо, достигшее к моменту административного правонарушения возраста шестнадцати лет. Таким образом, особое внимание необходимо уделить работе с населением населегов, обучению их правовой грамотности. Каждый родитель обязан знать, что согласно части 1 статьи 2.3. Кодекса об административных правонарушениях (далее КоАП): административной ответственности подлежит лицо, достигшее к моменту административного правонарушения возраста шестнадцати лет. Из Кодекса об административных правонарушениях РФ: Ст.12.6. Управление транспортным средством (далее ТС) водителем, не пристегнутым ремнем безопасности, перевозка пассажиров, не пристегнутых ремнем безопасности, если конструкцией ТС предусмотрены ремни безопасности, а равно управление мотоциклом либо перевозка на мотоцикле пассажиров без мотошлемов или в не застегнутых мотошлемах - влечет наложение административного штрафа в размере одной тысячи рублей. Ст.12.7. Управление ТС не имеющим права управления транспортным средством.1. Управление ТС, не имеющим права управления транспортным средством (за исключением учебной езды), - влечет наложение административного штрафа в размере от пяти тысяч до пятнадцати тысяч рублей.

2.Управление ТС водителем, лишенным управления ТС-влечет наложение административного штрафа в размере тридцати тысяч рублей, либо административный арест на срок до 15 суток, либо обязательные работы на срок от ста до двухсот часов.

3.Передача управления ТС лицу, заведомо не имеющему права управления ТС (за исключением учебной езды) или лишенному такого права- влечет наложение административного штрафа в размере тридцати тысяч рублей.

ОГИБДД ОМВД России по Чурапчинскому району.

--- ПЕРЕПИСЬ -- 2021 ---

КАЖДОМУ РЕБЕНКУ СВОЙ КАПИТАЛ

20 ноября 1959 году Генеральная Ассамблея ООН приняла Декларацию прав ребенка. Конечная цель документа – «обеспечить детям счастливое детство». А 20 ноября 1989 года была принята Конвенция о правах ребенка, обязавшая каждую страну заботиться о счастливом детстве своих несовершеннолетних граждан.

А для счастливого детства каждому ребенку нужен дом, в котором его любят и в котором о нем заботятся. Для этого в России реализуется программа поддержки семей с двумя и более детьми, в рамках которой выплачивается материнский капитал. Итоги Всероссийской переписи населения 2002 года сыграли значимую роль в появлении и запуске этой программы.

В 2011 году материнский капитал получили более 700 тысяч человек. Пик выплат пришелся на 2016 год, когда было выдано более 900 тысяч сертификатов. По данным Росстата, в 2018 году материнский капитал оформили только 697 тысяч человек.

Чаще всего материнский капитал тратился на улучшение жилищных условий семей. Так, в 2018 году из 697 тысяч человек, получивших материнский капитал, 692 тысячи потратили средства на покупку новых квартир (в том числе и с помощью ипотечного кредитования) и строительство домов.

Как свидетельствуют итоги проводимого Росстатом Комплексного наблюдения условий жизни населения, в последние годы наблюдается заметное снижение процента семей с детьми, испытывающих стесненность жилищных условий. Если в 2011 году их доля составляла 18,5%, то к 2018 году сократилась до 11,6%. Одновременно с этим выросла доля семей с детьми,

имеющих доступ к улучшенным санитарно-техническим средствам: в 2011 году таковых было 70,4%, в 2018 году - уже 76,5%.

Напомним, что на сегодняшний день размер материнского капитала составляет 453 026 рублей. Следующая индексация будет проведена в 2020 году. Ожидается, что сумма материнского капитала составит 470 241 рубль.

Всероссийская перепись населения пройдет с 1 по 31 октября 2020 года с применением цифровых технологий. Главным нововведением предстоящей переписи станет возможность самостоятельного заполнения жителями России электронного переписного листа на Едином портале государственных услуг (Gosuslugi.ru). При обходе жилых помещений переписчики Росстата будут использовать планшеты со специальным программным обеспечением. Также переписаться можно будет на переписных участках, в том числе в помещениях многофункциональных центров оказания государственных и муниципальных услуг (МФЦ).

Медиаофис ВПН-2020
media@strana2020.ru
+7 (495) 933-31-94

Сообщества ВПН-2020 в социальных сетях:

<https://www.facebook.com/strana2020>
<https://vk.com/strana2020>
<https://ok.ru/strana2020>
<https://www.instagram.com/strana2020>
youtube.com

Бэһээттигэр сааһыт: № 50 (11705)

Кэһээттигэр: 2 буч. дьуо

Ахсаана 1850. Хаһыат сыанаата: 15.

Аһаар суруу эһаар сааһыт редакция
материаллар аһаар сааһыт
буаһыттар суруу эһаар чачытар
аһаар сааһыттар аһаар сааһыттар
аһаар сааһыттар